УДК 82-14

Л.Р. Надыршина

1960–1980 ЕЛЛАР ТАТАР ПОЭМАЛАРЫНДА ЛИРИКЛАШУ ҺӘМ ФӘЛСӘФИЛӘШҮ ТЕНДЕНЦИЯСЕ (Илдар Юзеев иҗаты мисалында)

Импульс лирической и философской тенденциям в жанре поэмы в татарской литературе 1960–1980-х гг. задает возрождение классического романтизма в татарской литературе, «вернувшего» в национальное поэтическое искусство тему любви и духовной красоты. Осмысление «вечной» темы поэзии идёт по линии философизации жанра. Одним из зачинателей в этом направлении становится И. Юзеев, обратившийся в своем творчестве (как лирическом, так и лиро-эпическом) к народным традициям стихосложения, лиризму и особой мелодике. В данной статье анализируется ряд его романтических поэм («Таныш моңнар» – «Знакомые мелодии», 1955; «Мәхәббәт китабы» – «Книга любви», 1978–1979; «Әнкәй» – «Мама», 1959; «Туган ягым каеннары» – «Березы родного края», 1983) с точки зрения жанровой специфики. Автор приходит к выводу, что родовая основа жанра – эпическое – в данных поэмах рассматривается не как сюжетно-композиционная, а как содержательная категория; структурообразующим центром зачастую становится исповедальный монолог, демонстрирующий внутренний мир лирического субъекта и преломление в этом мире общечеловеческих проблем.

Ключевые слова: татарская поэзия, поэма, жанр, Ильдар Юзеев, образ, лирический герой, романтизм.

The impulse of lyrical and philosophical tendencies in the genre of poetry in the Tatar literature of the 1960s and 1980s sets the revival of classical romanticism in Tatar literature which «returned» the theme of love and spiritual beauty to the national poetic art. The comprehension of the «eternal» theme of poetry follows the line of philosophizing the genre. One of the initiators in this direction is I. Yuzeev, who turned in his work (both lyrical and lyric-epic) to the folk traditions of versification, lyricism and special melody. This article analyzes a number of his romantic poems («Familiar melodies», 1955; «The Book of Love», 1978–1979; «Mama», 1959; «Birches of his native land», 1983) from the point of view genre specifics. The author comes to the conclusion that the generic basis of the genre – the epic – in these poems is considered not as a plot-compositional, but as a meaningful category; the structure-forming center often becomes a confessional monologue, demonstrating the inner world of the lyrical subject and the refraction of universal problems in this world.

Keywords: Tatar poetry, poem, genre, Ildar Yuzeev, image, lyrical hero, romanticism.

Үзган гасырның 60–80 нче еллары татар сүз сәнгатенең бөтен өлкәләрендә җанлану, үсеш чоры икәнлеге һәркемгә мәгълүм. Илдә иҗтимагый-сәяси вазгыятьнең, рухи-мәдәни яшәешнең үзгәрүенә китергән «Хрущев җепшеклеге» идеологик кысаларга кертелгән, дистә еллар дәвамында торгынлыкка дучар ителгән әдәби процесска яңа

сулыш өрә, традицион татар шигъриятенең дә «эчтәлек, хис һәм фикерне җиткерү формалары, бигрәк тә әдәби-эстетик хасиятләр ягыннан өр-яңа үзгәреш кичерү вакыты» [Заһидуллина, б. 9] башлана. Совет чорында көчләп оныттырылган Дәрдмәнд, Ш. Бабич, Ф. Бурнаш, Н. Думави, С. Сүнчәләй, идеология тегермәненә эләккән Х. Туфан, М. Җәлил кебек каләм ияләренең иҗаты әдәби барышка кайтарылу инкыйлаб сәбәпле өзелгән XX йөз башы милли әдәби традицияләрен яңартырга мөмкинлек бирә.

Бу чор сүз сәнгатендә реализм әйдәп баручы агым булып кала биреп, эпиклык, масштаблылык әле жанр үсешендә магистраль юнәлешләрнең берсе рәвешендә яшәвен дәвам итсә дә, эпик поэмаларның еш кына лирик һәм фәлсәфи чигенешләр белән баетылуы, зур вакыйгаларны аерым шәхес язмышы аша ачып бирүгә таба борылуы ачык тоемлана. Шулай ук тарихилык һәм масштаблылыкның татар халкы язмышы турындагы уйланулар белән үрелүе, әлеге чор әдәбиятында гаять популяр булган индустрияләштерү һәм урбанизация темалары яссылыгында милли һәм гомумкешелек проблемаларына кагылу да эпик поэмаларда лирик башлангычның роле көчәюгә китерә (мәсәлән, С. Хәкимнең «Үрләр аша» (1964–1968), «Дуга» (1968), Ә. Маликовның «Чигүле кулъяулык» (1985–1986) поэмалары һ.б.). Шушы процесс белән янәшә моңа кадәр күләгәдәрәк кала килгән лирик поэма үсеш ала башлый.

Гомумән, XX гасырның 60 нчы елларыннан поэманың лириклашуы процессы гомумсовет әдәби галәмен иңләп алган күренеш буларак игътибарга лаек. Поэтик текстның үзәгенә олы идеологик проблемалар куелмыйча, аерым кешенең реаль шатлык-борчулары, гамьнәре калкытылу жанр кризисы хакындагы әдәби бәхәскә дә сәбәп була, хәтта «хикәяләүгә корылган сюжетлы эпик поэманың үсеш перспективасы юк» [Михайлов, с. 57], дигән катгый фикерләр дә яңгырый.

Татар әдәби мохитендә, әлбәттә, мондый катгыйлык юк. Шулай да «жанр таләбен тоеп бетерә алмау, поэманы очерк, хикәя яки повесть ничек язылса, шулай язу, тормыш күренешләрен иң югары, шигъри моментларында гына күрсәтә алмау поэманы чырайсыз, сүлпән, кызыксыз итә» [Юзиев, 1961, б. 31], «эпик поэзиядә пафос һәм патетика белән генә образ тулылыгына ирешеп булмый» [Юзиев, 1966, б. 31] кебек күзәтүләр ясала.

Поэманы жанр ягыннан яңартуның уңышлы үрнәкләре буларак, 1950–1960 еллар чигендә «тар мәйданда сурәтләүне тыгыз итеп оештырган» [Шунда ук, б. 170] «кечкенә поэмалар» иҗат ителә башлый (С. Хәким. «Сары капкалы йорт»; Ш. Галиев. «Хупҗамал»; М. Шабаев. «Җирән Конрад»; Э. Мөэминова. «Ефәк яулыгым» һ.б.). Бу поэмаларда жанр модификациясе лиризм һәм сәнгати образлылыкның үсеше юнәлешендә бара.

1960 еллардан лирик башлангыч беренче планга чыккан поэмалар иҗат ителә башлау татар әдәби мәйданыннан озак елларга төшереп калдырылган классик романтизмның яңаруы белән алшартлана.

«Такташ рухындагы романтик шагыйрь буларак мәйданга чыккан» [Йосыпова, б. 141], «яшьлек һәм романтика, матурлык һәм батырлык җырчысы» [Даутов, б. 126] булып танылган Илдар Юзеев бу агымның иң төп вәкилләреннән санала. Т.Н. Галиуллин билгеләвенчә, элек-электән татар шигъриятенең «төп юлы халыкчан образлылыгы, лиризмы, музыкаль иҗеге һәм халык җырына, халык моңына якынлыгы белән характерлана» [Галиуллин, б. 111], романтик иҗатта әлеге сыйфатлар аеруча калку. И. Юзеевның поэма жанрында беренче тәҗрибәсе – «Таныш моңнар» (1955) әсәрендә дә бу ачык күренә. Миләүшә белән Зөфәрнең мәхәббәт тарихын сәнгатьчә гәүдәләндергән әлеге романтик поэма беренче карашка төгәл-эзлекле сюжетны бәян итү рәвешендә язылган кебек тоелса да, хисси-эмоциональ башлангычның алга чыгуы, геройларның күңел кичерешләрен үзәккә куйган күләмле лирик монологлар зур урын алып тору, яшьләрнең күңел кичерешләренә аваздаш яңгыраган җыр текстлары кертелү, текстның экспрессивлыгы һ.б. эпик нарративлыкның лиризмга буйсынуы турында сүз йөртергә мөмкинлек бирә. Поэмада моңлы җыр, гармун моңы образлары, шартлы-метфорик эчтәлек алып, Зөфәрнең рухи дөньясын, хисләр тирәнлеген бөтен тулылыгы белән ачып биргән образ булып китә: *Әллә ничек шунда, бу ялгыз җыр / Бик якын да кебек, ерак та, / Әллә ничек шунда, бу ярсу җыр / Үксеп туа кебек йөрәктә* [Юзеев, б. 14]. Алга китеп әйтик: милли яшәешнең аерылгысыз өлеше, татар халкының рухи-мәдәни кодларыннан берсе булган әлеге образлар И. Юзеевның романтик иҗат дөньясында үзәк төшенчәләрнең берсе булып китә.

Геройларның мәхәббәт коллизияләре хакында бәян итүче автор поэма вакыйгаларын үзенең күңеле аша үткәргән образ буларак күзаллана: героинясын сурәтләүдә ул артык эмоциональ дә булып китә, кайвакыт геройларының гамәлләренә битараф та кала алмый, гомумән, «үзе тудырган хисләр дөньясында яши башлый, <...> хыялы тудырган вакыйгалар эченә кереп, чынлап торып ярата, шатлана, хәсрәтләнә, үзен дә юата» [Яхин, б. 53], әмма шул ук вакытта геройларның ялгышырга, үз язмышларын үзләре корырга хокуклары булуын да аңлый, аларның тормыш борылмаларын читтән борчылып күзәтүче роле белән чикләнә дә сыман. Шул рәвешле, поэмада лирик-хисси башлангыч белән объектив хикәяләүнең үзенчәлекле синтезы тудырыла.

«И. Юзеев – гашыйк шагыйрь! Җиргә, илгә, кешеләргә, табигатькә, Идел һәм Агыйделкәйләргә гашыйк. Шуңадыр, аның күп төсмерле, кыр чәчәкләредәй гади һәм саф шигърияте бар нәрсәдән бигрәк яшьлек рухын чагылдырып килә. <...> Аның җырлары да, моңнары да, хыял-омтылышлары да, бар нәрсәдән бигрәк, Яшьлек, Мәхәббәт, Яз турында. Мәңгелек яшьлек, мәңгелек мәхәббәт һәм мәңгелек яз турында...» [Мөхәммәдиев, б. 97], – дип билгели Р. Мөхәммәдиев. Романтик әдәбиятның нигез ташларыннан булган мәхәббәт темасы, И. Юзеев иҗатында һәрдаим үзәктә торып,

«Мәхәббәт китабы» (1978–1979) дип аталган лирик поэмасында үз үсешенең кульминациясенә җитә. Мәхәббәт һәм яшәеш турындагы уйланулар үрелмәсеннән гыйбарәт әлеге поэмада күпгасырлык төрки-татар романтик традицияләрен үзенең иҗади табышлары белән кисештереп, талантлы шагыйрь мәңгелек теманы тирән фәлсәфә, олы гомумиләштерүләр белән яңача шәрехли. Композицион төзелеше ягыннан бу лиро-эпик әсәр Урта гасырлар төрки-татар әдәбиятындагы «намә» жанрына якыная һәм Харәзминең «Мәхәббәтнамә»се (1353) белән ассоциацияләшә: нинди дә булса эзлекле сюжеттан, хикәялелектән азат «Мәхәббәт китабы» уртак тема белән берләшкән аерым лирик яки сюжетлы шигырьләр (мәхәббәт тарихлары) циклы рәвешендә уйланган. Кайберләре лирик субъект тарафыннан сөйләнеп, икенчеләре башка образларның күңел монологлары рәвешендә тәкъдим ителгән бу структур өлешләрнең һәрберсе кереш өлештә яңгыратылган идеяне (*Мәхәббәт ул – телдән төшми торган / иң борынгы моңлы җыр сыман* [Юзеев, б. 207]) раслау вазифасына буйсындырыла һәм автор позициясен җиткергән фәлсәфи бетем белән төгәлләнә. Авторның турыдан-туры укучысына мөрәҗәгате, аның күзәтү-нәтиҗәләре, фикер йомгагы сыман формалашкан әлеге бетемнәрнең барысы да яшәештәге караңгылыкка каршы куелган мәхәббәтне зурлау-данлауга хезмәт итә: *Һай, мәхәббәт, / колны – патша, / патшаны кол иткән мәхәббәт* [шунда ук, б. 214]; *Мәхәббәт ул – тәннең, акыл, хиснең / өлгерүе, тулып ташуы, / чынбарлыкта туган хыялларның / канатланып күккә ашуы* [шунда ук, б. 221–222] һ.б. Автор текстларына эчтәлек ягыннан мөстәкыйль өлешләрне бер төенгә төйнәү вазифасы да йөкләнгән: һәр бетем поэманың киләсе бүлегенең эчтәлегенә ишарә иткән строфалар белән төгәлләнә, шул рәвешле, поэманың структур өлешләре арасында шартлы бәйләнеш булдырыла.

Әсәрдәге урын-вакыт бирелеше дә автор фәлсәфәсе белән алшартлана. Әйтик, поэманың башлам өлешендә үк *Мәхәббәткә ничә яшь?, Бармы җирдә мәхәббәтнең башы, бармы мәхәббәтнең азагы?* дип уйга калган шагыйрь бу мәңгелек хиснең әүвәл заманнарда ук Җирне «ызгышлардан. талашлардан, тартышлардан», «нәфрәт, дошманлык, көнчелектән» коткару чарасы буларак туган илаһи хис икәнлеген аңлый: *Җан җылысы яктыртадыр диңгезен, дала, күген, / аллаларның сөюеннән ким түгел, артык түгел! / Бу гади хис, бу гали уй тик ике җанда туган, / ике җанда гына түгел, гүя җиһанда туган* [шунда ук, б. 208]. Киләсе бүлекләрдә сөйгәне белән кавышу өчен халкына хыянәт иткән хан кызы Карачәч тарихы, үткән һәм хәзергенең каршылыгын, әхлакый кыйммәтләрнең югалуын ироник пафос белән ачып биргән карт буйдак монологы, шагыйрьнең балачак дустының фаҗигалы мәхәббәте, унбиш яшьлек ананың кызына язган хаты, аерылышу чигенә җиткән ир белән хатынның гаилә драмасы һ.б. бер-бер артлы бәян ителә. Шул рәвешле, вакыт ягыннан төрле дәверләргә караган бәяннарда мәхәббәтне

югалту – кешелек яшәешенең иң олы фаҗигасы дип раслана, шул ук вакытта әлеге илаһи-мөкатдәс хискә бөтен кешенең дә лаек булмавы турындагы фикер дә махсус калкытыла: *Сөю дигән хискә лаек / бик-бик сирәкләр генә, / иң көчлеләр, иң хислеләр, / кыю йөрәкләр генә. / Сөю өчен, әйе, бары... / бары ярату кирәк, / Һәр кешедә булмый торган / сөю таланты кирәк. / Очар өчен яраксызлар, / куркаклар, канатсызлар, / үзе өчен яшәүчеләр – / һәммәсе талантсызлар* [Юзеев, б. 235].

Поэманың «Күктә язылган шигырь» дип исемләнгән бүлеге лирик субъектның эмоциональ халәтен тасвирлауга багышланган. Якты-җылы хиссият тулы бу лирик монологны каймалап алган очу мотивы аша авторның мәхәббәт – кешенең иңнәренә канат куючы (*Мәхәббәтем – барыр юлларымда / пар канатлар иде* [шунда ук, б. 233]), тормыш-көнкүрештән югарыга күтәрүче (*Илаһи рух, омтылышлар алып / ярсу хисләреңнән, / ычкындым мин кинәт Җирнең / тарту көчләреннән* [шунда ук, б. 233]), туган җир, Ватан кебек башка сакраль кыйммәтләр белән бергә кеше яшәешенең мәгънәсен хасил иткән (*Миннән бәхетлерәк йолдыз юктыр / зәңгәр чиксезлектә: / туган илем көтә, җирем көтә, / сөйгән ярым көтә* [шунда ук, б. 234]) көч булуы турындагы инанулары җиткерелә.

Поэманың соңгы бүлеге кереш өлешнең дәвамы буларак укыла: сугышлар, кешеләрнең үзара дошманлыгы, җансызлыгы аркасында яңадан танымаслык булып үзгәргән Җир газаплары турындагы лирик монолог шәкелендәге бу өлештә лирик субъектның кешелек киләчәге хакындагы борчулы гамьнәре алга чыга. *Сөю хисен әгәр югалтмаса, / Җир суынмас мәңге, / Җир яшәр!* [шунда ук, б. 238] – дип тәкрарлап, ул сөйгән ярга, ата-анага, балага, Ватанга, гомумән, кешелеккә булган мәхәббәтнең яшәеш тамыры булуын тагын бер кат ассызыклый. Әнә шул рәвешле, шагыйрь тирән мәгънәле фәлсәфиләштерүләр юлына чыга.

Югары хисләрнең, мәхәббәтнең илаһи көчен данлау белән бергә, И. Юзеевның лирик поэмаларында сентиментальлек тә көчәя бара. «Әнкәй» (1959) поэмасы – шуның ачык мисалы. Поэма туган җиреннән читтә гомер кичергән лирик геройның күңел монологы формасында корылган. Аның әнисен сагынуы, аннан хәбәр булмауга борчылуы, ананың авыру хәбәрен алып, гасабиланып юлга ашкынуы, авылына кайту юлындагы авыр-хәсрәтле хатирәләре, әнкәсе белән күңелдән сөйләшүләре, җитәрлек кадерләмәвенә үкенүе – болар барысы да лирик сюжет өлешләре булып торалар.

Лирик поэмага хас ирекле композиция мөмкинлеген киң файдаланып, шагыйрь әсәрне вакыт һәм урын ягыннан киңәйтә: лирик геройның уйлары әле үткәнгә – ананың хәсрәт-сынаулы язмышына, әле томанлы киләчәккә йөгерә. Ахыры күренмәс сыман тоелган кайту юлында лирик геройны бары өмет яшәтә: *«Хәлең ничек?» диеп сораучыга / «Бик әйбәт!» дип дәшик, әнкәем. / Тынычлыкның кадерен белеп кенә / Озак-озак яшик, әнкәем!* [шунда ук, б. 69]. Шул рәвешле,

лирик характерны ачып бирү, аның эчке каршылыгын күрсәтү аша, шагыйрь кешенең яшәешен мәгънәле иткән кыйммәтләр турында уйландыра. Сәнгать чаралары, сентименталь чигенешләр, эмоциональ киеренкелек ярдәмендә И. Юзеев яшь геройның үкенүле гамьнәрен бөтен тулылыгы белән ача, яшьлек ашкынуыннан битарафлыкка бер адым булуын искәртә. Шушы фәлсәфи уйланулар юл образының мәгънәви кырын төрле семантик төсмерләр белән баета: бу – туган җиргә, нигезгә кайту юлы да, шәхеснең яшәү мәгънәсенә төшенүе дә, мәңгелек вакыт агышында кешелекнең бер юлчы гына булуына ишарә дә.

Поэманың үзәк образын – Ананы тасвирлауда шагыйрь күпсанлы эмоциональ-экспрессив сурәтләү чараларына мөрәҗәгать итә (Ананың сулышы җылы, чәчләре ромашкадай ап-ак, йөрәге ташлар эретерлек җылы, сөю дөньядагы барлык диңгезләрдән киң һәм тирән...), аны Ана архетибына хас сыйфатлар белән тулыландыра: сабырлык (*Әнкәй түзгән барлык сынауларга, / Ул чыдаган, чыдый һәм чыдар!* [Юзеев, б. 61]), мәрхәмәтлелек (*Ташлар эретерлек / Йөрәк җылың / Яна-яна / миңа күчкәндер* [шунда ук, б. 61]), корбанчыллык (*Коры суык. Ләкин ана туңмый, / Ана бала белән җылына. / Мамык шәлен сатып икмәк алды / Өйдә калган төпчек улына* [шунда ук, б. 65]), нәсел утын сүндермичә саклау (*Сөйләмә дә телең калдырып, / Нигезмне, / Атам-бабам йортын / Ничек итеп китим калдырып* [шунда ук, б. 60]).

«Әнкәй» поэмасында билгеләнгән рухи кыйммәтләр чылбыры (әни/гаилә – нигез – туган җир – Ватан) И. Юзеевның «Туган ягым каеннары» (1983) поэмасында да үстерелә. Әсәр туган ягын данлауга зур өлеш керткән, әмма эшендә «яныш», иртә җир куенына кергән Фәндүс образы ярдәмендә бер үзәккә тупланган шигъри цикл формасында иҗат ителгән. Авторның әсәрдә аерым персонаж буларак «яшәтелүе» лирик герой һәм шагыйрь арасындагы чикләрне юа: поэма якын кешесен югалткан шәхеснең реаль хисләре, күңел зары, сызлану-моңнары буларак укыла. Һәрберсе Фәндүснең шәхесен яңа яктан – туган, дус, гаилә башлыгы, җитәкче, туган җирнең тугры улы һ.б. буларак ачкан сигез бүлекне сызланулы юксыну – бакыйлыкка бик иртә күчкән якыннарны, үткәндә калган ваемсыз бәхетле балачак һәм яшьлек елларын, туган җирне, нигезне сагыну хисе иңләп уза. Конкрет шәхескә багышлап язылуына карамастан, поэма гомумкешелек проблемаларын калкыта: Фәндүс биографиясеннән теге яки бу сәхифәне укучыга тәкъдим итеп, автор туганлык җепләре, әхлаклылык, яшәү мәгънәсе, нәсел хәтере, туган җир кыйммәте турында уйландыра, җәмгыятьтә матди кыйммәтләрнең өстенлек итә баруы, экологик фаҗига куркынычы һ. б. хакында кисәтә. Фәлсәфи тирәнлек белән ачылган шушы проблемаларга, автор фикеренчә, буыннар арасындагы бәйләнешләрне саклау, туган җирне ярату һәм аның каршында җаваплылыкны онытмау ярдәмендә генә каршы торырга мөмкин.

Поэмада шагыйрьнең туган авылы Ямады рәвешендә төгәлләштерелгән туган җир образы милли дөнья сурәтендә зур урын алып торган традицион каен образы ярдәмендә тулыландырыла: *Каеннарым арттан калмый чабалар инде, / Ерагая аралар инде, / Киткән саен якыная баралар инде, / Сагынудан дәвалар инде. <...> // Гомерем буе миңа таба чабарлар инде, / Кайтмый һич тә калалмам инде* [Юзеев, б. 166]. Димәк, язмыш юллары кешене кая гына илтеп ташласа да, нинди генә дәрәҗәгә ирештерсә дә, кешенең хәтере һәрвакыт туган җиренә, нигезенә береккән булырга тиеш, хәтерне оныту рухи югалуга китерәчәк – бу идея И. Юзеевның иҗатында гына түгел, тулаем шушы чор татар шигъриятендә лейтмотив булып уза.

Лирик хикәяләү барышында каен образының тагын бер мәгънәсе ачыла: кайчандыр Фәндүснең әтисе тарафыннан утыртылган каеннар (биш баласына – биш каен) нәсел чылбырының өзелмәве, буыннар арасындагы бәйләнешләрнең ныклыгын гәүдәләндерә. Шагыйрьнең энесенә – Фәндүснең улына әйткән сүзләре шушы яссылыкта шәрехләнә: *Әткәң нигезендә үз көең тап, / Көйсез бу тормышның җаен бел, / Ак каеннар Фәндүс кебек булсын, / Син үзең дә, энем, каен бул!* [шунда ук, б. 183]). Ата-бабалар хәтерен саклау, рухи кыйммәтләрне алдагы буыннарга тапшыру – яшәешне мәгънәле иткән төшенчәләр, шагыйрь раславынча, әнә шул. (Киләчәктә туган як, туган җир, авыл язмышы турындагы уйланулар милләт яссылыгына күчерелеп, хис катламында татар халкының киләчәге хакында борчулы сызланулары алгы планга чыккан мондый лирик поэмалар Х. Әюп иҗатында аерым көч белән үсеп китәчәк.)

Гомумән, И. Юзеевның мәкаләдә анализланган һәрбер әсәре 1960–1980 еллар татар поэмасының лириклашу һәм фәлсәфиләшү юнәлешендәге жанр үзгәрешләрен күзалларга мөмкинлек бирә. Эпик поэмалардан аермалы буларак, мондый әсәрләрдә эзлекле хикәяләү, вакыйгалылык хис-кичерешләрне сөйләп-шәрехләп бару белән алмашына, яшәеш-чынбарлык вакыйгалары лирик геройның күңеле аша үткәрелә, аның рухи дөньясы алгы планга чыгарыла. Иҗатының тәүге дәверендә язган «Таныш моңнар» поэмасыннан ук үзен романтик шагыйрь итеп таныткан әдип аннан соң иҗат иткән поэмаларында инде олы фәлсәфи гомумиләштерүләргә сәләтле, интеллектуаль укучысы белән гамьле әңгәмә алып баручы фикер иясе буларак ачыла. Фәлсәфи як тирәнәя барып, аңа форма өлкәсендә эзләнүләр кушылып, поэма жанрында модернистик тәҗрибәләр хасил була («Таш диварлар авазы», 1971–1991; «Тынлык белән сөйләшү» (1966–2000 һ. б.). Шул ук вакытта соңрак язылган «Өзелгән тәсбих» (1989), «Татар моңы» (1997) кебек әсәрләр И. Юзеев иҗатында лирик поэма жанрының үзгәртеп кору чорында да үстерелүен раслый.

Әдәбият

Галиуллин Т. Н. Безнең тормыш – үзе җыр: әдәби тәнкыйть мәкаләләре. Казан: Татар. кит. нәшр., 1982. 152 б.

Даутов А.И. Илдар Юзеев шигъриятендә романтизм. Казан: Интелпресс, 2002. 152 б.

Заһидуллина Д.Ф. 1960–1980 еллар татар әдәбияты: яңарыш мәйданнары һәм авангард эзләнүләр. Казан: Татар. кит. нәшр., 2015. 383 б.

Йосыпова Н.М. XX гасырның икенче яртысы татар шигърияте: традицияләр һәм яңачалык. Казан: «Школа» редакция-нәшрият үзәге, 2021. 296 б.

Михайлов А.В. Умчался век эпических поэм // Литературное обозрение. 1973. № 7. С. 53–57.

Мөхәммәдиев Р. С. Якутлар табыладыр вакыт белән. Әдәби тәнкыйть мәкаләләре. Казан: Татар. кит. нәшр., 1983. 216 б.

Юзеев И. Сайланма әсәрләр: 5 томда. 3 т. Казан: Татар. кит. нәшр., 2002. 400 б.

Яхин А. Болытлар артындагы кояш // Илдар Юзеев: истәлекләр, әңгәмәләр, шигырьләр. Казан: Татар. кит. нәшр., 2008. Б. 52–57.

Надыршина Ләйсән Рәдиф кызы,
филология фәннәре докторы, Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының Язма мирас үзәге өлкән фәнни хезмәткәре